

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ПОРУЧИТЕЛЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Дрішлюк В. І.

Наукова стаття присвячена дослідженню поруки як засобу забезпечення виконання зобов'язання та правовим позиціям судів у справах про захист прав поручителя, зокрема шляхом припинення поруки. На підставі аналізу норм Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, узагальнень судової практики, що видавалися судами різних інстанцій, сформульовані окремі висновки щодо особливостей розгляду справ про припинення поруки в господарському процесі.

Ключові слова: господарське право, цивільне право, договірні відносини, порука, договір поруки, поручитель, господарський процес.

Научная статья посвящена исследованию поруки как средства обеспечения выполнения обязательств и правовым позициям судов в делах о защите прав поручителя, в частности путем прекращения поруки. На основании анализа норм Хозяйственного кодекса Украины, Гражданского кодекса Украины, обобщений судебной практики, которые издавались судами разных инстанций, сформулированы отдельные выводы относительно особенностей рассмотрения дел о прекращении поручительства в хозяйственном процессе.

Ключевые слова: хозяйственное право, гражданское право, договорные отношения, поручительство, договор поручительства, поручитель, хозяйственный процесс.

The scientific article deals with study of bail as a means of enforcement of obligations and legal positions of the courts in cases of protection of the rights of the guarantor, in particular by stopping the bail. Based on the analysis of the norms of the Commercial Code, the Civil Code of Ukraine, generalization of judicial practice, which have been published by the courts of different instances formulated some conclusions about the features of cases of termination of the guarantee in the commercial process.

Keywords: business law, civil law, contractual relations, guarantee, contract of guarantee, the guarantor, the economic process.

У науковій літературі у сфері цивільного й господарського права, а також у судових роз'ясненнях по справах, що стосуються поруки, неодноразово зверталася увага, що порука є традиційним способом забезпечення виконання цивільно-правового зобов'язання, сутність якого полягає в тому, що поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку частково або в повному обсязі (ст. 553 ЦК України). Тим самим порука збільшує для кредитора ймовірність виконання зобов'язання, оскільки в разі його порушення боржником кредитор може висунути свої вимоги до поручителя. У сучасних умовах інститут поруки виявився одним з найбільш дієвих і ефективних способів захисту прав кредитора у фінансових відносинах. Найбільшого розповсюдження цей інститут набув у діяльності банків, особливо в період до 2008 року, хоча й на сьогодні залишається актуальним. Слід зазначити, що якщо в умовах

стабільної системи фінансів і взагалі господарювання порука носила скоріше "додатковий" або "формально необхідний" характер стосовно ситуації потенційного невиконання основного зобов'язання, то на сьогодні це стало майже єдиним способом забезпечити виконання зобов'язання боржником. Відтак у судах з'явилася велика кількість справ, пов'язаних зі стягненням боргу з поручителів. Водночас формальні підходи до оформлення договорів поруки породили велику кількість судових справ, де позивачами виступають самі поручителі, які просять або визнати такі договори недійсними, або припинити дію договору поруки. Всі названі причини актуалізують питання про сутність поруки в господарських відносинах, а також вказують на необхідність врахування позицій органів судової влади в питаннях оспорування договорів поруки.

Метою статті є аналіз норм Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, судової практики, які стосуються сутності відносин поруки, захисту прав поручителів в судовому порядку.

Дослідженням правовідносин поруки займалися такі вчені-цивілісти, як Д.І. Мейєр [1], Г.Ф. Шершеневич [2], В.Л. Сінайський [3]. Серед сучасних дослідників слід зазначити таких дослідників, як М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський [4], Є.А. Суханов [5], Н.О. Максимович [6], С.А. Тараканов [7] та ін. В Україні питання поруки досліджувалися П.М. Федосєєвим [8], О.В. Михальнюк [9].

Відповідно до статті 553 ЦК України за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або в повному обсязі. Поручителем може бути одна особа або кілька осіб [10]. Господарський кодекс України взагалі не містить визначення поруки, а загальні положення про договір відсилає до ЦК України [11]. Майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами - юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями. Майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, унаслідок яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Переважає більшість спірних питань, що виникають при вирішенні спорів з приводу відносин поруки, були роз'яснені в Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5 від 30.03.2012 р. "Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин".

У відповідній постанові Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ наголошував, що договір поруки має додатковий (акцесорний) характер до основного зобов'язання - кредитного договору й укладається для забезпечення виконання останнього, а поручитель згідно з ч. 1 ст. 554 ЦК України відповідає перед кредитором, за загальним правилом, солідарно з позичальником, якщо договором поруки не встановлено його додаткову (субсидіарну) відповідальність. У спорах щодо припинення договору поруки сторонами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, а тому, з урахуванням вимог статей 15-16, ч. 2 ст. 118 ЦПК України, при визначенні судової юрисдикції суди мають виходити з того, що такі справи підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства в разі, якщо однією зі сторін є фізична особа, а вимоги взаємопов'язані між собою й окремих їх розгляд неможливий.

Що стосується позовних вимог юридичної особи до фізичних осіб, що виникли з окремих договорів поруки, укладених на забезпечення виконання кредитного договору, то згідно з положеннями ст. 543 ЦК такі вимоги можуть бути самостійним і окремим предметом позову (постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 р. у справі № 6-5цс10).

Водночас слід зауважити, що коли сторонами спору є юридичні особи або фізична особа-підприємець і характер цих відносин носить господарський характер, то така справа має розглядатися в порядку господарського судочинства відповідно до ст. 12 ГПК України [12]. Взагалі слід зауважити, що Вищий господарський суд України не приділяє достатньо уваги, зокрема, висвітленню проблем при розгляді справ, що виникають з кредитних правовідносин і договорів поруки. Отже, особливого значення набувають роз'яснення вищих судових інстанцій з цивільних справ.

У разі невизнання кредитором права поручителя на припинення зобов'язання за договором поруки, передбаченого ч. 1 ст. 559 ЦК, таке право підлягає судовому захисту за позовом поручителя шляхом визнання поруки припиненою на підставі п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК, виходячи із загальних засад цивільного законодавства й судочинства, права особи на захист у суді порушених або невизнаних прав, рівності процесуальних прав і обов'язків сторін.

Одним з найбільш поширених випадків звернення до суду є позов про припинення поруки внаслідок спливу строку пред'явлення вимоги до поручителя.

Відповідно до ч. 4 ст. 559 ЦК України порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя.

Як роз'яснив Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у п. 24 Постанови від 30.03.2012 р. № 5 "Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин", при вирішенні таких спорів суд має враховувати, що згідно зі ст. 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору. Отже, якщо кредитним договором не визначено інші умови виконання основного зобов'язання, то в разі неналежного виконання позичальником своїх зобов'язань за цим договором строк пред'явлення кредитором до поручителя вимоги про повернення отриманих у кредит коштів має обчислюватися з моменту настання строку погашення зобов'язання згідно з такими умовами, тобто з моменту

настання строку виконання зобов'язання в повному обсязі або у зв'язку із застосуванням права на повернення кредиту достроково. Таким строком не може бути лише несплата чергового платежу.

Пред'явленням вимоги до поручителя є як направлення/вручення йому вимоги про погашення боргу (залежно від умов договору), так і пред'явлення до нього позову. При цьому в разі пред'явлення вимоги до поручителя кредитор може звернутися до суду протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання. У зв'язку з цим порука на підставі ч. 4 ст. 559 ЦК припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя (постанова Верховного Суду України від 21 травня 2012 р. у справі № 6-48цс11, від 21 травня 2012 р. у справі № 6-68цс11, від 23 травня 2012 р. у справі № 6-33цс12).

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Справи щодо припинення поруки внаслідок спливу строку дії поруки є однією з категорій справ, що розглядаються судами, проте мають досить велике розповсюдження.

Норми діючого господарського й господарсько-процесуального законодавства недостатньо регулюють відносини поруки, а також процесуальні питання розгляду справ, що виникають з відповідних правовідносин. Вищий господарський суд України, на жаль, також не освітлює належним чином питання розгляду відповідних справ. Отже, з огляду на необхідність розгляду господарських справ об'єктивно з дотриманням вимог закону, особливого значення набувають роз'яснення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ. Представляється, що з огляду на особливості регулювання господарських відносин і специфіку здійснення господарського судочинства, положення відповідних пленумів і роз'яснення судів у цивільних справах повинні застосовуватися при розгляді господарських справ.

Усі інші проблеми, пов'язані з дослідженням особливостей відносин поруки та питань розгляду відповідних справ у порядку господарського судочинства, виходять за межі цієї статті й становлять *перспективні напрямки подальших наукових розвідок*.

Література

1. Мейер Д.И. Русское гражданское право [Текст]: Дмитрий Иванович Мейер В 2-х ч. - М.: Статут, 2000. (Классика российской цивилистики). - По испр. и доп. 8-му изд., 1902. - Изд. 2-е, испр. - 831 с.
2. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья Е.А. Суханова. [Текст]: учебник / Габриель Феликсович Шершеневич - М.: Спарк, 1995. - 556 с.
3. Синайський В.И. Русское гражданское право [Текст]: учебник / Василий Иванович Синайский. - М.: Статут, 2002. - 638 с. (Классика российской цивилистики).
4. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. Кн. 1 [Текст]: [монографія] / Брагинский Михаил Исаакович, Витрянский Василий Владимирович. - М.: Статут, 1998. - 820 с.
5. Гражданское право: В 2 т. Том 2. Полумтом 1: [Текст]: учебник / Отв. ред. проф. Е.А. Суханов. - М.: Издательство БЕК, 2003. - 428 с.
6. Максимович Н.А. Поручительство как способ обеспе-

чения исполнения обязательства [Электронный ресурс]: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Наталья Александровна Максимович. - М.: РГБ, 2003. - 167 с.: (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).

7. Тараканов С.А. Обеспечительная ценность поручительства и банковской гарантии в системе правовых способов, гарантирующих исполнение кредитного договора [Электронный ресурс]: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Сергей Александрович Тараканов. - СПб, 1999. - 189 с.

8. Федосеев П.М. Институт поручительства в римском праве и его рецепция в современных системах гражданского права [Текст]: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Петро Михайлович Федосеев. - Одеса, 2002. - 195 с.

9. Михальнюк О.В. Поручка в цивільному праві: теорія

та практика [текст]: [монографія] / Оксана Василівна Михальнюк. - К.: КНТ, 2008. - 268 с.

10. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - С. 356.

11. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, 19-20, 21-22. - С. 144.

12. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - С. 56.

Дрішлюк В.І.,

кандидат юридичних наук,
професор кафедри господарсько-правових
дисциплін юридичного факультету
ОДУВС

Надійшла до редакції: 08.10.2014

УДК 351.086:346.91

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Журавель А. В.

У статті розкрито особливості правового регулювання ЗЕД в Україні, визначені основні засади та завдання правового регулювання ЗЕД. Наголошено, що в сучасних умовах інтеграції України у світову і європейську економічну систему, удосконалення, узгодження нормативно-правового забезпечення ЗЕД та її регулювання державою набуває особливого значення.

Ключові слова: *правове регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічні відносини, поняття, засади та завдання зовнішньоекономічної діяльності, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.*

В статье раскрыты особенности правового регулирования ВЭД в Украине, определены основные принципы и задачи правового регулирования ВЭД. Отмечено, что в современных условиях интеграции Украины в мировую и европейскую экономическую систему, совершенствования, согласования нормативно-правового обеспечения ВЭД и ее регулирования государством приобретает особое значение.

Ключевые слова: *правовое регулирование, внешнеэкономическая деятельность, внешнеэкономические отношения, понятия, принципы и задачи внешнеэкономической деятельности, субъекты внешнеэкономической деятельности.*

The article deals with the peculiarities of legal regulation of foreign economic activity in Ukraine, the basic principles and objectives of legal regulation of foreign trade. It was emphasized that in today's Ukraine's integration into the global and European economic system, improvement, coordination of regulatory support FEA and its regulation by the state is of particular importance.

Keywords: *regulation, foreign trade, foreign relations, concepts, principles and objectives of foreign economic activity, economic operators.*

В умовах масштабного розвитку світової економіки та розширення інтеграції України у світовий економічний простір особливої актуальності набуває питання щодо забезпечення сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Пріоритетною першоосновою для створення таких

умов є наявність сприятливого законодавчого поля, яке регулює цю сферу правовідносин і характеризується ознаками стабільності, взаємоузгодження його правових норм, а це, безумовно, позитивно впливає на стан організації та здійснення ЗЕД, а значить – і на авторитет нашої держави в зовнішньоекономічних відносинах з іншими. У свою чергу, недосконалість правової бази негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічних відносин нашої держави, призводить до створення додаткових можливостей безконтрольного вивезення з неї вкрай дефіцитних ресурсів і продажу їх на світовому ринку за демпінговими цінами.

Регулювання ЗЕД здійснюється для забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці та створення найсприятливіших умов для залучення економіки нашої держави до системи світового поділу праці та наближення її до ринкових структур розвинених країн світу.

Окрім того, роль правового регулювання ЗЕД, насамперед, полягає в підтримці державою національних галузей виробництва, оскільки при наявності жорсткої конкуренції з боку імпортних товарів підйом і функціонування національного виробництва стає неможливим. Кожна країна здійснює регулювання ЗЕД, яке залежить від зовнішньоекономічної політики держави, котра регулює економічні відносини з іншими державами, а також відіграє помітну роль з питань залучення іноземних інвестицій у національну економіку, насамперед, у виробництво.

При розгляді питання про важливість правового регулювання зазначеної сфери слід мати на увазі й те, що ще більший ефект від зовнішньоекономічної діяльності буде тоді, коли національне законодавство України буде належним чином гармонізоване з міжнародно-правовою системою, а в ряді випадків – і з правовими системами тих держав, з якими ми перебуваємо в найтісніших відносинах. Саме у зв'язку з цим дуже гостро для нашої держави при вступі до Європейського Союзу постало питання гармонізації національного законодавства з тими міжнародно-правовими актами, на основі яких ця міжнародна структура діє.